

Het mirakel van Leiden: wel een wonder, maar géén bedevaart

Toen ik zo'n vijftien jaar geleden een kanunnikenhuis betrok aan de Hooglandsekerkgracht in Leiden voelde ik mij omringd door de Middeleeuwen. Voor mij had ik de Hooglandse of St.-Pancraskerk, aan de achterzijde de Burcht. Ik ben geboren en getogen in het al evenzeer middeleeuwse Delft en ik vroeg mij af of Leiden net als Delft en zoveel middeleeuwse Hollandse steden ook een mirakel kende. Dat bleek gelukkig wel het geval, al was ik na bestudering en vergelijking met andere Hollandse mirakels wel enigszins teleurgesteld. Het Leids Mirakel was een strafwonder en heeft dan ook niet – zoals bij de mirakels van Delft, Schiedam en Amsterdam – geleid tot bedevaart en stille omgang.

In dit artikel ga ik nader in op het mirakel van Leiden en ter vergelijking op dat van Delft. Beide mirakels vonden plaats in de 'rampzalige 14e eeuw'. Deze eeuw wordt rampzalig genoemd omdat hij zich kenmerkte door vele oorlogen en pestepidemieën. De totale bevolking van West Europa nam in deze eeuw met 1/3 af als gevolg van de

Zwarte Dood (de pest). Voor de gewesten Holland en Zeeland geldt dat zij leden onder de veten tussen de Kabeljauwen² en de Hoeken³. De veertiende eeuw was er een van oorlog, honger en dood. Voor de middeleeuwers moet het wel geleken hebben dat het einde der tijden nabij was.

Het Mirakel van Leiden, 1316

Op St. Thomasdag in 1315 (21 december) verscheen aan de hemel een komeet, die op Maria Lichtmis (2 febr. 1316) weer verdween⁴. Kometen werden in de Middeleeuwen gezien als een teken van naderend onheil. En inderdaad in 1316 mislukte de oogst en brak hongersnood uit. Een Leidse vrouw had nog een brood weten te bemachtigen, dat zij doormidden sneed en de helft ervan op at en de andere helft in een kast verborg. Haar buurvrouw smeekte haar de andere helft aan haar te geven, maar de vrouw ontkende nog brood in huis te hebben. Het liep uit op een burenruzie, waarbij harde woorden vielen en waarbij de vrouw die het brood had uitriep dat God het in steen mocht veranderen als het waar was. En zo geschiedde.

Geen verdere verering

De versteende helft van het brood is nog lang bewaard in de Pieters-

kerk in Leiden, waar het op hoogtijdagen gelegd werd voor het altaar van de Heilige Geest. Door een merkwaardig toeval is het cultusobject bewaard gebleven en vandaag de dag te bezichtigen in het Stedelijk Museum De Lakenhal⁵. Uit het feit dat het verhaal in verschillende kronieken tot 1574 is overgeleverd mag worden geconcludeerd dat er van verering van het cultusobject sprake is geweest. Na Leidens Ontzet en de Reformatie is het versteende brood uit de Pieterskerk verwijderd. Dat én het feit dat het om een strafwonder ging, heeft er toe geleid dat het niet tot bedevaart en verdere verering is gekomen, zoals dat met andere mirakelen, zoals dat van Delft, wel het geval was. Jammer voor Katholiek Leiden.

Het versteende brood

De komeet: F.J.A. Beumer, *Het Leids Wonder*, *Leids Jaarboekje* 56, 1964, 126

Het Mirakel van Delft, 1327

Op zekere nacht in 1327 kreeg een blinde vrouw in Den Haag, Machteld geheten, een droom waarin zij werd opgeroepen om op bedevaart te gaan naar Delft om te bidden bij het nieuwe beeld van Maria in de (toen nog enige) parochiekerk van Delft, de Oude Kerk. Toen zij, nadat zij bij Maria gebeden had, de Heilige Mis bijwoonde, kreeg zij tijdens de consecratie haar gezichtsvermogen terug. Uit dankbaarheid werd een processie gehouden, die voortaan ieder jaar tijdens de jaarmarkt (dan is er veel volk) te Delft zou worden herhaald. Het Mariabeeld uit de Oude Kerk werd daarbij meegedragen.

Twee Mariabeelden!

Toen na 1381 de Nieuwe Kerk gebouwd was en daarin ook een Ma-

riabeeld vereerd werd, onstond er strijd welk beeld in de ommeegang moest worden meegedragen, dat uit de Oude Kerk of het beeld uit de Nieuwe Kerk. Het stadsbestuur en de schutterijen moesten er aan te pas komen om de openbare orde te handhaven. In 1450 werd bepaald dat beide beelden in de ommeegang moesten worden meegedragen, op oneven jaren het beeld van Maria van Jesse uit de Oude Kerk voorop en op even jaren het beeld uit de Nieuwe Kerk. Niemand mocht zich begeven tussen de beide beelden, en deze mochten alleen gedragen worden door personen die daartoe waren aangewezen door het stadsbestuur of de kerkmeesters. Ook de volgorde van de deelnemers werd geregeld: voorop lie-

pen de geklede bedevaartgangers, daarna de in hemd gehulde, dan de naakte, vervolgens zij die over hun blote lichaam een pantser droegen, dan de minderbroeders en tenslotte de overige religieuzen en geestelijken. In 1398 verleende paus Bonifacius IX een aflat van twee jaar en 80 dagen aan allen die de ommeegang bezochten en Maria van Jesse vereerden⁶. Beide Mariabeelden zijn na de Reformatie verdwenen.

Initiatief katholieke studenten

In 1929 namen leden van de Mariacongregatie van de Katholieke Studentenvereniging Sanctus Virgilius het initiatief om de ommeegang ter ere van Maria van Jesse weer te hervatten. In 1939 werd een middeleeuws beeld van Maria van Jes-

se aangeschaft. Het werd op Maria ten Hemelopneming (15 augustus) gewijd en in plechtige processie geplaatst in de St. Jozefkerk (thans Maria van Jesse parochie). Tijdens de hongervinter 1944/1945 werd het beeld elke zondagavond in processie door de kerk gevoerd, steeds onder zeer grote belangstelling. De katholieke bevolking beloofde een kindertehuis te stichten als de stad op voorspraak van Maria gespaard bleef voor oorlogsgeweld. Direct na de oorlog werd die belofte ingelost. De stille omgang ter ere van Maria van Jesse wordt nog ieder jaar gehouden op de eerste zondag na Sint Odulphus (12 juni).

Fietstocht

Delft bleef voor het oorlogsgeweld gespaard en de honger leidde niet tot ruzie en evenmin tot een strafwonder en een versteend brood, zoals in Leiden. Jammer voor Leiden. Leiden heeft wel een mirakel, maar geen stille ommeegang en bedevaart. Maar er is troost want Delft is dichtbij. Het is de moeite waard om op een mooie zomerse dag eens een fietstochtje te maken vanuit Leiden naar Delft om daar het Maria van Jesse beeld te bezoeken. De toegang tot de Maria van Jessekapel bevindt zich in de steeg naast de Maria van Jessekerk, Burgwal 20, 2611 GJ Delft.

¹ Barbara Tuchman, *A distant mirror, the calamitous 14th century* (New York 1978)

² Zo genoemd naar de blauwgrijze ruiten op het wapen van Margaretha van Beieren, die haar broer graaf Willem IV was opgevolgd in 1345 (H.P.H. Jansen, *Geschiedenis van de Middeleeuwen* (Utrecht/Antwerpen 1978).

³ zij noemden zich zo omdat zij zich voorstelden de hoeken (of haken) te zijn om de kabeljauwen mee te vangen.

⁴ F.J.A. Beumer, *Het Leids Wonder*, *Leids Jaarboekje* 56, 1964, 125-127

⁵ P.J. Margry en Charles Caspers red., *Bedevaartplaatsen in Nederland, deel 1* (Amsterdam/Hilversum 1997)

⁶ www.meertens.knaw.nl
het versteende brood: R.C.J. van Maanen red., *Leiden, de geschiedenis van een Hollandse stad*, (Leiden, 2002), 35